

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

СРБИ У РУМУНИЈИ

САДАШЊЕ СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

СРБИ У РУМУНИЈИ – САДАШЊЕ СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

СРБИ У РУМУНИЈИ
– САДАШЊЕ СТАЊЕ
И ПЕРСПЕКТИВЕ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CXCVI

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 47

SERBS IN ROMANIA
– CURRENT SITUATION
AND PERSPECTIVES

PROCEEDINGS OF THE ROUND TABLE
HELD ON DECEMBER 6, 2019

Accepted for publication at the 4th Session of the Department of Social Sciences, held on December 2, 2020, after being reviewed by Academicians *Tibor Várady*, corresponding members *Alpár Losoncz* and *Jelena Jovanović*, Professors *Dragoljub B. Đorđević*, *Radivoje Mladenović* and *Dragana Radovanović*, *Mirjana Bojanić Ćirković*, PhD, *Mladena Prelić*, PhD, *Mirjana Pavlović*, PhD and *Marta Stojić Mitrović*, PhD

Editors

Academician TIBOR VÁRADY
MIHAJ N. RADAN, PhD

BELGRADE 2021

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига СХСVI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 47

СРБИ У РУМУНИЈИ
– САДАШЊЕ СТАЊЕ
И ПЕРСПЕКТИВЕ

ЗБОРНИК РАДОВА СА ОКРУГЛОГ СТОЛА
ОДРЖАНОГ 6. ДЕЦЕМБРА 2019.

Примљено на IV скупу Одељења друштвених наука, 2. децембра 2020. године, на основу рецензија академика *Тибора Варадија*, дописних чланова *Алџара Лошонца* и *Јелене Јовановић*, професора *Драгољуба Б. Ђорђевића*, *Радивоја Младеновића*, *Драгана Радовановић*, доц. др *Мирјане Бојанић Ђирковић*, др *Младене Прелић*, др *Мирјане Павловић* и др *Марше Стојић Мишировић*

Уредници

академик ТИБОР ВАРАДИ
проф. др МИХАЈ Н. РАДАН

БЕОГРАД 2021

Издаје
Српска академија наука и уметности
Кнеза Михаила 35, Београд

Лектура
Тања Рончевић

Коректура
Рајка Павловић

Технички уредник
Никола Стевановић

Штампа
ЈП *Службени гласник*

Тираж 300 примерака

ISBN 978-86-7025-903-4

САДРЖАЈ

<i>Предговор</i> – Михај Н. Радан	7
Огњан Крстић, <i>Положај српској народа у Румунији</i>	11
Ognjan Krstić, <i>Position of the Serbian people in Romania</i>	18
Михај Н. Радан, <i>Центар за научна истраживања културе Срба у Румунији (ЦНИКРС) – циљеви, пројекти, досадашњи резултати, перспективе</i>	19
Mihai N. Radan, <i>Centre de recherches scientifiques sur la Culture Serbe en Roumanie – objectifs, projets, résultats obtenus et perspectives du Centre</i>	35
Биљана Сикимић, <i>Етнолингвистички и антрополошколингвистички аспекти истраживања Срба у Румунији – искуства теренској рада</i>	51
Biljana Sikimić, <i>Ethnolinguistics, linguistic anthropology and fieldwork experiences in the research of Serbian language and traditional culture in Romania</i>	66
Горан М. Максимовић, <i>О неким облицима образовне, културне и научне сарадње српске мањине и српских мањина и дијаспоре – на примјеру узајамних веза Ниша и Тимишвара</i>	67
Goran M. Maksimović, <i>About forms of educational, cultural and scientific cooperation of mainstream and diaspora – on the example of mutual relation between Niš and Timisoara</i>	78
Октавија Неделку, <i>Место српске књижевности у Румунији у оквиру мајичне књижевности</i>	81
Octavia Nedelcu, <i>The place of the Serbian literature in Romania within the literature of the country of origin</i>	92

Снежана Гудурић, <i>Српско-румунски језички, културни и историјски контакти кроз њризм у пројекта МПНТР РС „Језици и културе у времену и простору“</i>	93
Snežana Gudurić, <i>Les contacts linguistiques, culturels et historiques Serbo-Roumains dans le cadre du Projet “Langues et cultures dans le temps et l’espace”</i>	107
Саша Јашин, <i>Срби у Румунији – историјски пресек</i>	109
Saša Jašin, <i>Serbs in Romania – a historical overview.</i>	139
Дејан Попов, Стеван Бугарски, <i>(С)џоменичко наслеђе Срба у Румунији</i>	141
Dejan Popov, Stevan Bugarski, <i>The memorial legacy of the Serbs in Romania</i>	155
Јулијана Галеш, <i>Школа и заједница – студија случаја: Теоретска гимназија „Доситеј Обрадовић“ у Темишвару</i>	157
Iuliana Gales, <i>École et communauté – Étude de cas: Lycee Theorique Dositei Obradovici de Timișoara</i>	174
Горан Мракић, Стеван Бугарски, <i>Издаваштво Срба у Румунији у прошлости и данас</i>	175
Goran Mrakić, Stevan Bugarski, <i>The Publishing activity of the Serbs from Romania.</i>	182

ЕТНОЛИНГВИСТИЧКИ И АНТРОПОЛОШКОЛИНГВИСТИЧКИ АСПЕКТИ ИСТРАЖИВАЊА СРБА У РУМУНИЈИ – ИСКУСТВА ТЕРЕНСКОГ РАДА

БИЉАНА СИКИМИЋ*

С а ж е т а к. – Прилог сумира резултате рада на језичкој документацији у оквиру тимских теренских истраживања обављених у периоду 2016–2019. у организацији Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији. Као шири научни контекст оцењују се и резултати других теренских истраживања Срба и српског језика у румунском Банату обављених од стране истраживача из различитих хуманистичких дисциплина из неколико научних центара из Србије током последњих двадесетак година. Предлажу се могућности за адекватно архивирање, презентирање и научну елаборацију теренске грађе из угла антрополошке лингвистике и социолингвистике.

Кључне речи: Срби у Румунији, теренско истраживање, језичка документација, антрополошка лингвистика, социолингвистика

Са падом комунизма у Румунији постепено долази до јачања научних веза између Србије и Румуније. Научни контакти су свакако постојали и пре 1989. године – поједини лингвисти и филолози из Румуније (они који су у то време добијали пасоше) долазили су на научне скупове и боравили у тада социјалистичкој Југославији у оквиру међуакадемијске размене (да поменемо бар слависте Дорина Гамулескуа и Милета Томића, као редовне и уважаване госте у Београду). Тек у новије време, у оквиру међуакадемијске размене, на теренска истраживања Румуна у српском делу Баната долазе и румунски дијалектолози из Института за лингвистику из Букурешта (руководилац једног таквог трогодишњег билатералног пројекта била је угледни дијалектолог Марија Марин).¹

* Балканолошки институт САНУ, Београд; имејл: biljana.sikimic@bi.sanu.ac.rs

¹ У неколико наврата је био сумиран и евалуиран теренски рад истраживача Балканолошког института САНУ, последњи такав преглед био је објављен још 2014. године (Сикимић 2014). Овај прилог представља допуну тог прегледа јер доноси податке о истраживањима обављеним на терену Румуније у последњих пет година.

Интересовање за могућност истраживања Срба у Румунији у оквиру различитих хуманистичких дисциплина у Србији јавило се већ почетком деведесетих година 20. века. Ипак, систематско теренско истраживање Срба и српских говора у Румунији морало је да сачека на економски и политички опоравак Србије, али и на консолидацију и кадровско и материјално јачање Савеза Срба у Румунији.² Нешто је другачија била ситуација са могућношћу теренског рада у Мађарској. Наиме, етнолошка и лингвистичка истраживања Срба и српских говора у Мађарској започета су знатно раније и текла су континуирано, истина – скоро искључиво захваљујући организационој и материјалној подршци Српске самоуправе у Будимпешти.³ Комплексна теренска истраживања Срба у Румунији, финансирана од стране Савеза Срба, започињу тек 2016. године: а резултат су широког замаха и мобилизације низа истраживача, као и огромне радне енергије и труда Миље Радана као иницијатора и непосредног руководиоца, до данас је прикупљена обимна и релевантна језичка документација. Применом нових дигиталних технологија документовања (дигиталне фотографије, аудио и видео интервјуи) истовремено су превазиђени технички недостаци аналогног снимања говора и фото-документовања класичним фотографијама који су захтевали накнадну дигитализацију и чији је квалитет (и квантитет) био лимитиран, а коришћени су у теренском раду у Србији све до средине прве деценије 21. века.

У духу пробуженог научног интересовања за Србе у Румунији Матица српска покреће 1994. године периодични часопис *Темишварски зборник* (први број са приличним закашњењем објављује радове са скупа одржаног у Српској академији наука и уметности априла 1991). У Темишвару први специјализовани научни часопис на српском језику – *Исходништа* – почиње да излази тек 2015. године у издању Савеза Срба у Румунији и Филозофског факултета у Нишу (од свог првог броја до данас као резултат рада годишњег међународног научног скупа *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или њериферним областима*). Овај часопис од свог трећег броја (2017) редовно објављује студије настале на резултатима теренских истраживања организованих од стране Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији.

² Пре потапања Ђердапског језера, током јесени 1969. године група истраживача Етнографског музеја у Београду обавила је кратко теренско истраживање села Свиница у Ђердапској клисури. О специфичним околностима тог истраживања в. Пантелић 2005.

³ Преглед обављених етнолошких теренских истраживања Срба у Мађарској током последње деценије 20. века. в. у: Дрђача/Прелић 2005.

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Овај прилог је написан са свешћу о томе да представља само један специфичан и зато прилично ограничен пресек стања истраживања у домену антрополошке лингвистике, затим географски (а не когнитивно) оријентисане етнолингвистике и квалитативно оријентисане социolingвистике које се на терену све придржавају истих метода у прикупљању грађе.⁴

Истраживачима језика и традиције Срба у Румунији у овом тренутку на располагању стоји 11 бројева *Темишварској зборника* (у издању Матице српске, Нови Сад), чија је уредничка политика окренута углавном историографским студијама. Савез Срба у Румунији издаје годишњак *Банатски алманах* (нова серија започета је 2011. године, поједини бројеви могу се наћи на интернет платформи Дигиталне библиотеке Срба у Румунији, <http://dbsr.ro/index.html>), затим зборник радова *Арад кроз време* (први скуп је одржан 1999, а први том радова са тог скупа објављен је 2000, зборник излази редовно тако да је 2018. године био објављен већ осамнаести број), као и цео низ локалних монографија (аутора из редова Срба у Румунији – Стевана Бугарског, Љубомира Степанова, Драгомира Батањца, Борислава Ђ. Крстића, Јаворке Марков Јоргован, Васе Лупуловића, Саше Јашина, Љиљане Милован, Стојана Лера, репринте Александра Станојловића, приређене рукописе Душана Крстића, Дејана Адама и других). Значајан извор за контекстуализацију савремене теренске грађе представљају месечник *Наша реч*, затим дигитализовани стари бројеви *Темишварској весника* (1933, 1934), црквени часописи и разна друга периодика.

Серијским публикацијама претходили су зборници са филолошких скупова: зборник *Српско-румунске везе и њрожимања на културолошком њлану* резултат је рада међународног научног скупа одржаног у Темишвару 2003. (приредио га је, као и све остале зборнике – Миља Н. Радан, а издао Савез Срба у Румунији, 2005), затим *Interferențe lingvistice în zona multiethnică a Banatului* (2006), у издању Западног универзитета у Темишвару; један темат је објављен 2007. у темишварском факултетском часопису: *Probleme de filologie slavă XV* а зборник *Српско језичко наслеђе на мултикултурном њпростору Банатиа* (2013) садржи радове са међународног научног скупа одржаног на Филолошком, историјском и теолошком факултету са Западног универзитета у Темишвару 2013. године.

Лакше сналажење у објављеној литератури олакшавају библиографије: издавачку делатност Савеза Срба у Румунији прати Адриана Сида Мањеа из броја у број *Темишварској зборника* (Мањеа 2015, 2017, 2018) уз Стевана Бугарског (Бугарски/Мањеа 2011, Бугарски 2014, 2017). У новије време израђена је и библиографија првих десет бројева *Темишварској зборника* (Тубић 2019).

⁴ Сличан пресек стања у сродној дисциплини (етнологији) написала је етнолог Мирјана Малуцков (1994) пре три деценије: тај њен прилог данас представља значајан документ за историју науке.

ПРЕГЛЕД ТЕРЕНСКИХ ИСТРАЖИВАЊА

У овом прилогу фокус је на искуству стеченом током теренских истраживања у Румунији која је обављао тим Балканолошког института САНУ у периоду 2013–2019: у питању су два билатерална пројекта Српске академије наука и уметности и Румунске академије наука, и две приватне научне иницијативе. Једна је покренула истраживања Карашевака на позив Ивана Бирте и антрополога Саше Недељковића (Филозофски факултет, Београд), 2015. године,⁵ а друга – документацију језичког пејзажа Банатских Бугара у Румунији – Мотокија Нوماђија (Универзитет у Сапороу, Јапан) и Биљане Сикимић, током 2016.⁶ Прилог делимично обухвата и резултате теренских истраживања дијалектолога из Србије (рад на Српском дијалекатском атласу и пројекту Матице српске „Проучавање српских говора румунског дела Баната“⁷), а узред се помињу и резултати теренског рада низа етномузиколога.

Први билатерални пројекат са Румунском академијом наука (2013–2015) омогућио је истраживачима Балканолошког института САНУ да раде у Арадској жупанији, односно у области Поморишја у насељима: Арад Гај, Торња, Печка, Фенлак, Мунара, Моноштор, Наћфала, Винга и град Арад (у тиму су биле Анамарија Сореску Маринковић, Љубица Ђурић, Светлана Ђирковић и Биљана Сикимић).⁸

⁵ Током јесени 2015. радило се на језичкој документацији из следећих карашевских насеља: Нермет, Клокотич, Лупак, Равник, Водник и Карашево. Иначе, традицијска култура Карашевака (и дијалектолошки описи карашевских говора) нису укључени у овај прилог јер до сада нису били део тимских теренских истраживања у оквиру Центра. На ову тему већ су објављене бројне етнолингвистичке, социolingвистичке и фолклористичке студије Миље Радана, Миљане Радмиле Ускагу, Ивана Бирте, Милета Томића, Дарје Коњор, Саше Недељковића и других савремених истраживача Карашева.

⁶ Документација надгробних натписа на банатско-бугарском говору прикупљена је 2016. године, углавном на гробљима у насељима Брешта, Дента, Дета, Стар Бишнов, Телета и Велики Свети Никола, а настављена 2017. у Винги.

⁷ Као део резултата својих теренских истраживања дијалектолози су објављивали транскрипте (‘текстове’) снимљених разговора, уп. Бошњаковић/Вареника 2009; Бошњаковић/Радовановић 2009; Бошњаковић 2010. Гордана Драгин је у оквиру рада на овом пројекту Матице српске, осим већ објављене грађе, користила и попуњене упитнике за Српски дијалектолошки атлас из Чакова, Дињаша, Шенђурца, Малог Бечкерека, Варјаша и Наћфале (Драгин 2013). Драгана Радовановић (2013) у раду о терминима сродства код Срба у румунском Банату такође је користила грађу из већ попуњених упитника за Српски дијалектолошки атлас као и грађу из фонотеке са шумадијско-војвођанског ареала и неких смедеревско-вршачких говора (Банатска Црна Гора и Рекаш), а користила је и снимке радио емисија српске редакције Радио Темишвара. Примери који се наводе у њеном раду су из Наћфале, Малог Бечкерека, Дињаша, Варјаша и Банатске Црне Горе. Иначе, у лингвистичком часопису *Прилози проучавању језика* који издаје Филозофски факултет у Новом Саду, својевремено су објављене и збирке речи из Ченеја (2002) и Иванде (1983).

⁸ У организацији теренског рада у Арадској жупанији од велике помоћи су били етнолог Родика Колта и Драган Воштинар из Савеза Срба у Румунији.

Други билатерални пројекат САНУ и Румунске академије наука (2019–2021) започет је теренским радом у Банатској Црној Гори (насеља Петрово Село, Краљевац, Станчево) а обухватио је и шокачке говоре Рекаша (истраживачи: Светлана Ђирковић, Смиљана Ђорђевић Белић и Биљана Сикимић).⁹ Стечено искуство у теренском раду са фокусом на језичку документацију (видео, аудио и фото документацију језичког пејзажа истраживаних насеља уз документовање натписа на надгробним споменицима)¹⁰, пренето је на рад у оквиру пројекта *Истраживање историје и културе Срба у Румунији* Савеза Срба у Румунији.

Током четири циклуса теренских истраживања (2016–2019) истраживачи су на располагању имали три до четири радна дана. Тако су 2016. истраживана севернобанатска насеља Семпетер, Варјаш, Чанад (у тиму су радиле Светлана Ђирковић, Љубица Ђурић и Биљана Сикимић). Акцент је био на темама којима су се ови истраживачи бавили у претходних година, приликом рада у Поморишју: зимски календарски обичаји, биографске приче о иселавању у Америку и усмена историја депортације у Бараган. Почевши од 2017. у тим Балканолошког института укључује се фолклориста Смиљана Ђорђевић Белић са Института за књижевност и уметност из Београда, а теме за истраживање унапред одређује Центар (за разлику од раније праксе слободно вођених интервјуа). У питању су теме из традицијске културе и усмене историје: покладни обичаји, сеоске славе и заветине, процес колективизације, као и тематски разговор о предускршњим и ускршњим обичајима. Те 2017. године истраживана су три клисурска насеља: Стара Молдава, Белобрешка и Дивич (истраживачи Светлана Ђирковић, Смиљана Ђорђевић Белић и Биљана Сикимић, исти тим ће наставити да обавља истраживања и следећих година у истим задатим тематским оквирима), током 2018. средњегбанатска насеља Ченеј, Рудна, Дињаш, и два села Банатске Црне Горе: Станчево и Петрово Село, а 2019. пољадиска насеља Златица, Ланговет и Соколовац.

Сарадници Етнографског института САНУ имали су задатак да истраже следеће теме: Божић и божићни обичаји, крсна / кућна слава уз тематски разговор о свадбеним обичајима. Прикупљање термиолошке лексике било је поверено лингвистима са Филозофског факултета у Нишу (ратарска, коларска, ковачка, ћурчијска лексика¹¹) уз тематски разговор о обичајима

⁹ Организацију рада на терену Банатске Црне Горе помогао је Савез Срба у Румунији, а посебно господин Стева Перицац.

¹⁰ У питању је потпуна документација на гробљима у Арад Гају, Банатској Црној Гори и Рекашу; у пољадиским селима Златица и Ланговет; у клисурским насељима Белобрешка и Дивич и делимична документација надгробних натписа у карашевским насељима, Старој Молдави, Дињашу и Араду. Љубица Ђурић је предложила основну структуру за презентацију и анализу надгробних споменика, уп. Ђурић 2017.

¹¹ Као резултат ових истраживања објављени су попуњени термиолошки упитници из Рудне: терминологија одевања и обувања, овчарска и ратарска терминологија, као и ратарска терминологија Белобрешке.

поводом крштења. Дијалектолошки упитник¹² био је поверен истраживачима са Института за српски језик САНУ и Филозофског факултета у Косовској Митровици, уз тематски разговор о погребним обичајима.

Истраживачи Музиколошког института САНУ и Факултета музичке уметности пратили су рад тамбурашких оркестара, затим песме и игре, са тематским разговором о сеоским игранкама и свадбеним обичајима.¹³ Поред етномузиколошке, постоји озбиљна потреба за систематским прикупљањем усмене културне баштине Срба у Румунији (етномузиколози су свој део теренског посла већ солидно урадили). Тек узгредно прикупљен и објављен део усменог фолклорног материјала (углавном демонолошка предања и легенде о местима) указује на обим посла који тек чека фолклористе на овом терену (уп. студије Смиљане Ђорђевић Белић 2018, 2019).

Квалитативно оријентисана социолингвистика у радовима лингвиста који се баве српском дијаспором (Тања Петровић – *Срби у Белој крајини* и Марија Илић/Мандић – *Срби у Мађарској*), углавном се бавила језичком идеологијом.¹⁴ Основе за социолингвистичка истраживања Срба у Румунији поставила је етнолог Мирјана Павловић (2012: 185–196), затим лингвисти Иван Књиџар (2013) и Светлана Ђирковић (2017). Из перспективе дијахроне социолингвистике, улога државне границе у језичкој диференцијацији ишчитава се из студије Жарка Бошњаковића посвећене разликама у говору два насеља – Великог и Малог Гаја (Бошњаковић 2019). Разне социолингвистички релевантне информације расуте су по дијалектолошким студијама: тако је, на пример, током свог дијалектолошког истраживања малобројне српске заједнице у Чакову јула 2016, Гордана Драгин снимила аудио грађу, попуњавала Упитник за српскохрватски/хрватскосрпски атлас (са једним саговорником снимила је десет сати материјала), и забележила је важне социолингвистичке податке о својим саговорницима из истог насеља чији је српски „у лошем стању“, они су свој српски језик „или заборавили или га никада нису добро научили“ и живе у мешаним браковима (Драгин 2017: 111).

¹² О резултатима рада на упитницима за Српски дијалектолошки атлас обавештава Бранкица Марковић: предвиђено је шест шумадијско-војвођанских пунктова (Сока, Дињаш, Шенђурац, Мали Бечкерек, Варјаш и Наћфала), четири смедеревско-вршачка (Радимња, Петрово Село, Краљевац и Рекаш), два косовско-ресавска (Стара Молдава и Белобрешка) и пет призренско-тимочких (Свиница, Равник, Водник или Лупак, Карашево и Јабалче). Дијалектолози су планирана насеља у Румунији истраживали током 2006. и 2007. године, осим за насеља Свиницу и Равник која је још током шездесетих година истраживао Миле Томић, и насеље Радимна за које постоје Томићеви дијалектолошки подаци из 1987–1988, уп. Марковић 2019: 258–260.

¹³ О игранкама у клисурским селима пише Селена Ракочевић 2018. Марија Думнић је обављала етномузиколошка истраживања у граду Темишвару јула 2016, уп. Думнић 2017. Етномузиколози су своја истраживања Срба у Румунији обављали у више наврата, на пример, 2008. године у околини Арада, а претходила су им истраживања из деведесетих година 20. века (уп. Јовановић 2015, Илић 2006). Селена Ракочевић истражује музичку традицију Свинице почевши од 2011. године, а резултате је објавила у низу радова, уп. на пример, Ракочевић 2017.

¹⁴ Језичку идеологију у румунском Банату (код мањинских народа Мађара и Немаца) анализира фински лингвиста Петери Лајхонен (Laihonen 2009).

ОБЈАВЉЕНИ РЕЗУЛТАТИ: ЕТНОЛИНГВИСТИКА И АНТРОПОЛОШКА ЛИНГВИСТИКА

Резултати теренских истраживања у организацији Центра објављивани су углавном у часопису *Исходишња* (годишњаку који су заједнички покренули Савез Срба у Румунији, Филолошки факултет Западног универзитета у Темишвару и Филозофски факултет у Нишу), али и у другим научним публикацијама на српском и румунском језику.

Етнолошка истраживања града Темишвара Мирјане Павловић делом су обухватила неке од етнолингвистичких тема планираних пројектом Центра у оквиру календарског и животног циклуса обичаја (Павловић 2012: 144–185). У руралним српским заједницама Баната истраживања су имала и антрополошко-лингвистичку димензију па су подразумевала објављивање интегралног разговора са истраживачем, а аналитички део радова и позивање на постојеће изворе широког спектра (научне, публицистичке, интернет).

Обичаји календарског циклуса у разговорима на терену најлакше се прате по свим саговорницима добро познатом хронолошком редоследу годишњег тока, мада их је (осим на терминолошком нивоу) тешко све детаљно обухватити током једног разговора.¹⁵ Неке од тема из календарског циклуса довољно су комплексне да омогућавају израду посебних етнолингвистичких студија и истовремено осветљавају неке елементе верског и етничког идентитета. Етнодијалектолошки наративи на тему божићних обичаја били су предмет истраживања етнолога Милине Ивановић Баришић, а документовани су у Чанаду и Краљевцу (са транскриптима разговора у прилогу, Ивановић Баришић 2019), у Соколовцу (Ивановић Баришић 2020) и Клисуре (Ивановић Баришић 2018), а Љиљана Недељков (2013) синтетичке преглед божићних обичаја на основу неколико објављених извора.¹⁶ Једнако је комплексан обичај празновања Богојављења на реци Нери који је тема студије Смиљане Ђорђевић Белић (2020), и специфичан део ускршњих обичаја – *кумачење* – и данас очуван у области Пољадије и Дунавске Клисуре (анализиран у радовима Милорадовић 2013 и Сикимић 2018).

Као маркер српског идентитета и припадности Српској православној цркви посебно се издваја традиционални обичај *слава*, пре свега у радовима Ђорђине Трубарац Матић из 2019. (истраживана су насеља Фенлак, Чанад, Краљевац, са приложеним транскриптима разговора) и 2018. (насеља

¹⁵ Календарским празницима у Поморишју бави се Благоје Чоботин (2018). Његов етнографски опис је дат на основу записа из деведесетих година 20. века (обухваћена су насеља Чанад, Семпетер, Наћфала, Саравола, Кетфељ и Варјаш).

¹⁶ Љиљана Недељков (2013) анализира лексику зимских календарских празника у насељима шумадиско-војвођанских говора у Румунији на основу већ објављене грађе, односно необјављених студентских радова. На располагању је била језичка грађа из Великог Сенпетра, Варјаша, Сараволе, Рудне, Великог Семиклуша, Малог Гаја, као у аудио-записи из Дињаша и Ченеја.

Белобрешка, Дивич, Стара Молдава), затим Милине Ивановић Баришић из 2017. (насеља Дињаши и Ченеј) који укључује етнолингвистичке термине и етнографски опис. У истом кључу Нина Аксић (2018) анализира теренску грађу на тему славе из насеља у Дунавској Клисури. Сеоска слава у Ланговету посматра се из историјске перспективе (Сикимић 2020).

Наративи на тему обичаја из животног циклуса углавном су везани за веома обимну и захтевну тему свадбе у радовима антрополога Бојане Богдановић: године 2019. објављена су њена истраживања из Фенлака, Чанада и Краљевца (са транскрипцијама), а 2020. из Пољадије. Дијалектолог Јордана Марковић (2020) бави се свадбеном лексиком на основу објављених извора. Одличан познавалац традицијске културе Поморишја – Благоје Чоботин (2020) објављује етнографски опис свадбе у Наћфали и Моноштору, а Софија Милорадовић (2013) издваја и етнолингвистички описује само један елемент из свадбених обичаја у Белобрешки – улогу свадбеног часника познатог под називом *жарач*.

Наративи о обичајима везаним за рођење детета објављени су само у оквиру теренских записа Ирене Цветковић Теофиловић (2020) о крштењу у селима Белобрешка, Дивич и Стара Молдава. Благоје Чоботин описује посмртне обичаје из Пољадије, из насеља Кетфељ (Чоботин 2019): у питању је класичан етнографски опис са означеним етнолингвистичким терминима, док се Селена Ракочевић бави само обичајем намењивања плеса покојнику у Свиници (Ракочевић 2017). Демонологија, иначе неизоставни део класичних етнолингвистичких упитника, објављена је само у студији посвећеној *шогорцима* Смиљане Ђорђевић Белић (2018).

У релативно кратком периоду (свега четири године) на страницама часописа *Исходништа* није ни могла бити објављена целокупна на терену прикупљена грађа. Захваљујући коришћењу дигиталних технологија истраживачи на терену сниме много више грађе него што објективно сами могу да транскрибују и анализирају: управо зато се у оквиру документационе лингвистике развијају нове могућности њеног архивирања и нове могућности њене употребе.

ЈЕЗИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА

Документовање угрожених језика данас је једна од важних тема у светској лингвистици. Почетак документационе лингвистике везује се за сам крај 20. века, када креће изузетна експанзија ове нове лингвистичке дисциплине. За разлику од давно етаблиране дескриптивне лингвистике, појава документационе лингвистике на самом крају 20. века омогућила је и настанак нових врста језичких корпуса. Дигитални аудио снимак омогућио је настанак „говорних корпуса“ јер се уз елементе карактеристичне за „писане“ корпусе сада могу додавати и звучни или видео снимци. Усмени корпус настаје на основу

рада на прикупљању грађе (аудио и видео снимањем¹⁷), следе транскрипција, маркирање са анотацијом и отварање приступа потенцијалним корисницима. У овом тренутку, захваљујући обављеним теренским истраживањима, располажемо оваквим ресурсом и за српске говоре у Румунији.

Неки од резултата широко замишљене језичке документације погодни су за развијање нових праваца у етнолингвистици и етнолингвистичкој географији, затим антрополошкој лингвистици, дијалектологији, (квалитативној) социолингвистици, прагматингвистици и корпусној лингвистици. Језичка документација уско је везана и са културном политиком будући да подразумева архивистичка знања и финансијску (и сваку другу, а пре свега организациону) потпору од стране институција за заштиту културе. Ако останемо и даље на интерсекцији науке, мањинске и културне политике, треба указати на чињеницу да је потребу рада на заштити нематеријалног културног наслеђа већ препознао Савез Срба у Румунији (у објављеним документима Савеза помињу се као елементи кумачење, пливање за богојављенски крст у Соколовцу, израда божићне чеснице,¹⁸ покладни обичаји у Молдави, чување Христовог гроба у Златици, слава и друго¹⁹). Неки од ових елемената препознати су као нематеријално културно наслеђе и у Србији, а обичај слава се налази на Унесковој репрезентативној листи нематеријалног културног наслеђа човечанства од 2014. године.

Са друге стране, антрополошко-лингвистички оријентисана теренска истраживања често се у методолошком погледу поклапају са истраживањима биографских прича и усмене историје. Документовање усмене историје данас је уобичајени део у румунској историографији у којој постоје бројни архиви усмене историје, али се у Србији развија и анализира углавном у области фолклористике. Велике су епистемолошке могућности анализе наратива са темом усмене историје, она, између осталог, укључује сагледавање вредносних ставова и емоција саговорника јер се на основу усмене теренске грађе стиче увид у индивидуалну перспективу која умногоме зависи од различитих околности и конкретне ситуације на које истраживач тешко може да утиче.²⁰

Правилно и правно регулисано архивирање документоване грађе поставља се као иницијални задатак, а тек затим следе сложенији задаци њене

¹⁷ Неке од аналитичких могућности грађе добијене видео снимањем теренских интервјуа показују студије Светлане Ђирковић (Ђирковић 2018, 2019).

¹⁸ На подстицај етнолога Родике Колта из Арада, на терену Поморишја снимани су наративи о изради божићне чеснице као важног елемента српског културног наслеђа у Румунији, уп. Ђирковић 2015, Ćirković 2015, 2016. О обредним хлебовима у Поморишју пише и Јаворка Марков Јоргован 2015.

¹⁹ Чини се да су и традиционални обичаји око клања свиња код Срба у Поморишју важан елемент нематеријалног културног наслеђа, али њихова заштита остаје спорна јер је практиковање овог обичаја у супротности са важећим законским прописима, уп. Sikimić 2015. и Сикимић 2016.

²⁰ Покушај истраживања у домену усмене историје Срба у Румунији в. у: Сикимић 2015, 2019. и 2020.

обrade који зависе од научних дисциплина (за потребе лингвистике неопходна је транскрипција, делимична или потпуна) који ће у следећој фази омогућити њену конкретну научну употребу.

Ако се вратимо на крају конкретном, и већ обављеном теренском раду, треба указати на још неке чињенице, пре свега на сложеност организације теренског рада у коју су били укључени, редом: Миља Радан (који је долазио на терен да разговара са истраживачима кад год је то могао), запослени у Савезу Срба у Темишвару који су својим службеним везама, али често и својим приватним везама обезбеђивали неопходне контакте, затим активисти Савеза Срба и ентузијастички у локалним заједницама (пре свега свештеници и наставници) без којих је теренски рад незамислив, па све до возача који су увек били на услузи да и са своје стране помогну јер већина истраживача из Србије не говори румунски језик. На посебном месту су стрпљиви саговорници који су имали разумевања за истраживаче па су их (осим испуњавања најважнијег циља – а то су разговори) још угостили, напојили и загрејали у својим домовима.

Одређена ограничења су на терену ипак постојала: у лингвистичкој литератури одавно је описан 'посматрачки парадокс' (енг. *observer's paradox*) који се односи на саговорникову перцепцију истраживача и потребу да му се језички (и не само језички) прилагоди – посебно у случају када је разговор институционалан и поврх тога се снима. И на терену Румуније, као и на теренима у Србији, у новије време све је мањи страх од истраживачке дигиталне опреме: она је данас део свакодневице руралних заједница захваљујући општеприхваћеној употреби мобилних телефона и преко њих приступа интернету. Сви истраживачи долазили су из социолингвистички 'престижних' центара, углавном нису знали румунски језик, уз то су локалним заједницама били представљени као научници, па је феномен извесног прилагођавања био неминован. Гледано из другог угла – овако документована 'прилагођена' грађа представља неочекивану вредност по себи јер је прилагођавање истовремено и важно истраживачко поље како за квалитативно оријентисану социолингвистику тако и за антрополошку лингвистику.

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

За успешан завршетак прве фазе овог великог истраживачког посла неопходно је тимско сређивање пројектом прикупљене теренске грађе и процена њене релевантности по различитим параметрима, као и накнадна, усмерена теренска истраживања оних насеља у којима није прикупљен довољно релевантан материјал по одређеним темама.

Уз основни списак истражених насеља у оквиру пројекта Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији (и истраживача који су радили у тим насељима) требало би додати податке о теренској грађи из Румуније архивираној у Дигиталном архиву БИ САНУ прикупљеној у оквиру једног

већ завршеног (2013–2015) и једног још активног (2019–2021) билатералног пројекта САНУ и РАН. Ова грађа може послужити као контролна, будући да је отворена за научну употребу, али у овом тренутку није доследно снабдевена неопходним протоколима. Било би веома значајно да се за контролну употребу користи и грађа снимљена у оквиру других пројеката (Српски дијалектолошки атлас, на пример), интервјуи прикупљени за потребе савремене историје (историчари Миодраг и Андреј Милин са сарадницима), грађа која се налази у архивама самих истраживача као и грађа медијских кућа Срба у Румунији. Архивирану грађу требало би да прати и библиографија објављених транскрипата разговора по насељима и темама као и лингвистичка и етнологска библиографија радова о Србима и српском језику у Румунији.

У овом циљу неопходно је приступити изради Дигиталног архива Центра који ће осим аудио и видео снимака садржати њихове протоколе и транскрипте. Архивирање докумената може бити по годинама истраживања и по насељима, а може и по оба критеријума (двоструко: хронолошки и географски). Ради лакшег претраживања података може се планирати израда Базе података.

Потребно је негде физички сместити Дигитални архив Центра (ДАЦ), на пример у просторијама библиотеке Савеза Срба у Румунији, али обавезно обезбедити и његову копију (на пример, на Катедри за српски језик Универзитета у Темишвару, Институту за српски језик САНУ, Етнографском институту САНУ, Филозофском факултету у Нишу и сличним институцијама са којима постоји потписан уговор о научној сарадњи). Потребно је направити Правилник о коришћењу ДАЦ и обезбедити писану сагласност свих аутора (снимака и транскрипата) за уступање ауторских права (у складу са прописима који важе у Румунији као чланице Европске уније). Подразумева се да је информисана сагласност свих саговорника на терену добијена још приликом снимања (што је обавезно документовано на самом аудио и видео снимку). Будући да ће се рад на транскрипцији обављати континуирано, потребно је договорити начине ажурирања ДАЦ (и његових копија) новим подацима. У циљу популаризације науке било би добро да се делови ДАЦ-а отворе за јавност преко посебног интернет сајта (делови неких видео снимака већ су монтирани и постављени на Јутјуб канал „Теренска истраживања“²¹). Потребно је решити архивирање дигиталних фотографија будући да постоји велики број документованих надгробних споменика из неколико истраживаних насеља. Овај започети посао на документацији језичког пејзажа требало би завршити: у питању су, осим надгробних споменика, и други јавни натписи као и имена или иницијали на забатима приватних кућа.

²¹ Уп. на пример, снимке из Старе Молдаве (2017): <https://www.youtube.com/watch?v=ydGfbIiJs0>; <https://www.youtube.com/watch?v=vpOlfbNliM>; Белобрешке (2017): <https://www.youtube.com/watch?v=pMDvYDnBIYA>; <https://www.youtube.com/watch?v=uMfbWy219O8>; Соколовца (2019): <https://www.youtube.com/watch?v=kkЕМyW-GXg8>; Ченеја (2018): <https://www.youtube.com/watch?v=mkmxi98aRME> и др.

Предстоји и финализација рада на дијалектолошким и термилошким монографијама које могу садржати екстензивне транскрипте у форми етнодијалектолошких акцентованих текстова, корисних за истраживања разних језичких нивоа, па и за потребе социолингвистике и антрополошке лингвистике.

Имајући у виду садржаје стандардних теренских интервјуа вођених на терену Румуније, тематску структуру могле би да чине три велике целине, од којих је прва целина подељена у пет већих тема са подтемама: 1. Традицијска култура (1.1. Календар; 1.2. Животни циклус (рођење, свадба, смрт); 1.3. Обичајно право; 1.4. Свакодневни живот; 1.5. Фолклорна грађа), 2. Усмена историја и 3. Приватни живот (религиозност, биографске приче).

Управо иста ова структура могла би да буде основица сајта посвећеног српским говорима у Румунији; ту би се, преко одговарајућег менија, сместили већ транскрибовани наративи паралелно са одговарајућим монтираним аудио или видео записом. Начин на који је транскрибована грађа објављена у етнолингвистичким монографијама омогућава њено директно постављање на сајт уз одговарајући видео или аудио снимак. Други део сајта би био уско лингвистички, он би могао да садржи дијалектолошки већ потпуно обрађене транскрипте заједно са интегралним снимцима разговора. Могућности лингвистичког дела сајта су огромне: обим прикупљене језичке грађе је довољан за израду корпуса српских говора у Румунији и његово аутоматско претраживање – тиме се досадашњи у пракси доминантно примењивани приступ у оквиру квалитативне анализе проширује на велике истраживачке могућности које отвара квантитативна анализа. Успостављање корпуса српских говора у Румунији омогућило би, између осталог, и израду речника у електронској форми, као и – толико неопходних – класичних речника српских говора у Румунији.

ЛИТЕРАТУРА

- Аксић, Нина. „Крсна слава као живи елемент традицијске културе Срба у Дунавској клисури (Румунија)“. *Исходишћа* 4, Темишвар – Ниш, 2018, 9–28.
- Богдановић, Бојана. „Идентитетски елементи Срба у Румунији: свадба у селима Поморишја и Банатске Црне Горе“. *Исходишћа* 5, Темишвар – Ниш, 2019, 43–56.
- Богдановић, Бојана. „Обичаји животног циклуса код Срба у Румунији: свадба у селима Пољадије“. *Исходишћа* 6, Темишвар – Ниш, 2020, 27–38.
- Бошњаковић, Жарко. „Значај дијалекатског текста“. *Српски језик XV*, Београд, 2010, 357–390.
- Бошњаковић, Жарко. „Колико је државна граница утицала на прозодијски систем говора Малог Гаја (у Румунији) и Великог Гаја (у Србији)“. *Исходишћа* 5, Темишвар – Ниш, 2019, 69–82.
- Бошњаковић, Жарко; Вареника, Светлана. „Дијалекатски текстови из поморишког села Сараволе у Румунији“. *Прилози проучавању језика* 40, Нови Сад, 2009, 143–159.

- Бошњаковић, Жарко; Радовановић, Драгана. „Теренски записи из Малог Гаја (Румунија)“. *Прилози проучавању језика* 40, Нови Сад, 2009, 161–178.
- Бугарски, Стеван; Мањеа, Адријана Сида. „Издавачки подухват Савеза Срба у Румунији“. *Темшварски зборник* 6, Нови Сад, 2011, 39–81.
- Бугарски, Стеван. *Српска периодика на тлу данашње Румуније: прећед и библиографија*, Нови Сад: Друштво новинара Србије – Мало историјско друштво, 2014.
- Бугарски, Стеван. „Прилог завичајној библиографији Срба из Румуније.“, *Темшварски зборник* 9, Нови Сад, 2017, 193–220.
- Драгин, Гордана. „Прозодијске особине шумадијско-војвођанских говора у румунском Банату, *Српско језичко наслеђе на мултикултурном простору Баната* (М. Радан, прир.). Темшвар: Савез Срба у Румунији, 2013, 61–74.
- Дрљача, Душан; Прелић, Младена. „Искусства Етнографског института у проучавању Срба у окружењу“. *Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи* (В. Становчић, ур.), Београд: САНУ, 281–290.
- Думнић, Марија. „Носталгија у интерпретацији тамбурашких оркестара у Темишвару 2016. године: староградска музика и тамбураштво“. *Исходниша* 3, Темшвар – Ниш, 2017, 119–127.
- Ђорђевић Белић, Смиљана. „Тодоровци/ћодоронци/ћудоронци: прилог проучавању демонологије Срба у Дунавској клисури“. *Исходниша* 4, Темшвар – Ниш, 2018, 75–88.
- Ђорђевић Белић, Смиљана. „Песма о Јови Чаруги и предање о Петру Манту (Pătru Mantu) из Рудне: комуникација између култура и „гранична“ фолклорна знања.“ *Исходниша* 5, Темшвар – Ниш, 2019, 113–127.
- Ђорђевић Белић, Смиљана. „(Ре)семантизација Богојављења на Нери у контексту перцепције пограничја“. *Исходниша* 6, Темшвар – Ниш, 2020, 61–91.
- Ђурић, Љубица. „Контекстуализација језичких пејзажа српских гробова у региону реке Мориша“. *Исходниша* 3, Темшвар – Ниш, 2017, 129–140.
- Ивановић Баришић, Милина. „Породична слава код Срба у Румунији – Дињаш и Ченеј“. *Исходниша* 3, Темшвар – Ниш, 2017, 141–148.
- Ивановић Баришић, Милина. „Божић код Срба у Дунавској клисури“. *Исходниша* 4, Темшвар – Ниш, 2018, 89–98.
- Ивановић Баришић, Милина. „Божић код Срба у Румунији – Краљевац и Чанад“. *Исходниша* 5, Темшвар – Ниш, 2019, 129–144.
- Ивановић Баришић, Милина. „Божић код Срба у Соколовцу у Румунији“. *Исходниша* 6, Темшвар – Ниш, 2020, 93–108.
- Илић, Сава Л. *Музичко наслеђе Срба, Шокаца и Карашеваца у Румунији* (Ј. Јовановић, прир.), Нови Сад: Матица српска, Музиколошки институт САНУ, 2006.
- Јовановић, Јелена. *Певачко наслеђе Срба у Горњем Банату у Румунији: сведочанства на истраживању XX века*, Београд: Музиколошки институт САНУ, Темшвар: Савез Срба у Румунији, 2015.
- Књиџар, Иван. „Мањинске заједнице у светлу етнолингвистике и социоллингвистике“, *Српско језичко наслеђе на мултикултурном простору Баната* (М. Радан, прир.). Темшвар: Савез Срба у Румунији, 2013, 93–101.
- Малуцков, Мирјана. „Етнолошко-историјска литература на румунском језику о Крашованима и Србима у Румунији, *Темшварски зборник* 1, Нови Сад, 1994, 153–171.

- Мањеа, Адриана Сида. „Издавачки подухват Савеза Срба у Румунији 2013/14“, *Темишварски зборник* 8, Нови Сад, 2015, 189–197.
- Мањеа, Адриана Сида. „Издавачки подухват Савеза Срба у Румунији 2015/16“, *Темишварски зборник* 9, Нови Сад, 2017, 221–227.
- Мањеа, Адриана Сида. „Издавачки подухват Савеза Срба у Румунији 2017“, *Темишварски зборник* 10, Нови Сад, 2018, 205–209.
- Марков Јоргован, Јаворка. „’Лебац је божје лице’ (обредни хлеб и живот код поморишких Срба“. *Исходнишћа* 1, Темишвар – Ниш, 2015, 201–210.
- Марковић, Бранкица. „Пунктови у Румунији и Мађарској у оквиру Српског дијалектолошког атласа – резултати досадашњих теренских истраживања“, *Исходнишћа* 5, 2019, 257–264.
- Марковић, Јордана. „Номинација учесника у свадбеним обичајима код Срба у Србији и Румунији“. *Исходнишћа* 6, Темишвар – Ниш, 203–222.
- Милорадовић, Софија. „Прилог терминологији обичајног живота у Банатској Клисурси“, *Српско језичко наслеђе на мултикултурном простору Баната* (М. Радан, прир.). Темишвар: Савез Срба у Румунији, 2013, 127–138.
- Недељков, Љиљана. „Културолошко истраживање лексике Срба у Румунији“, *Српско језичко наслеђе на мултикултурном простору Баната* (М. Радан, прир.). Темишвар: Савез Срба у Румунији, 2013, 159–174.
- Павловић, Мирјана. *Срби у Темишвару*. Београд: Етнографски институт САНУ, 2012.
- Пантелић, Никола. „Разлози истраживања енклава мањинског становништва“. *Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи* (В. Становчић, ур.), Београд: САНУ, 291–297.
- Радовановић, Драгана. „О појединим сродственим терминима у српском и румунском Банату“. *Српско језичко наслеђе на мултикултурном простору Баната* (М. Радан, прир.). Темишвар: Савез Срба у Румунији, 2013, 181–188.
- Ракочевић, Селена. „Етнографија намењивања плеса покојнику у селу Свиница“. *Исходнишћа* 3, Темишвар – Ниш, 2017, 357–368.
- Ракочевић, Селена. „Игранке у српским селима Дунавске Клисуре у Румунији“. *Исходнишћа* 4, Темишвар – Ниш, 2018, 293–308.
- Сикимич, Биљана. „Запланированные цели и реальные результаты: полевая работа группы сотрудников Института балканистики САНУ“. *Карпато-балканский диалектный ландшафт. Язык и культура* 2012–2014, Вып. 3, Москва: Российская академия наук. Институт славяноведения, 2014, 31–69.
- Сикимић, Биљана. „Срби у Поморишју: сећања на војну границу“. *Усмена традиција Банатске војне границе* (М. Матицки, ур.), Нови Сад: Матица српска, 2015, 133–160.
- Сикимић, Биљана. „Обредна јела у Војводини и Поморишју приликом клања свиња. Савремена теренска истраживања“. *Slavische Geisteskultur: Ethnolinguistische und philologische Forschungen. Teil 1*, (Alekseev, Anatolij A. etc. Hrsg.), *Philologica slavica vindobonensia* 2: Frankfurt am Main [u.a.], 2016, 157–180.
- Сикимић, Биљана. „Теренска истраживања Срба у Клисурси: обичај кумачење“. *Исходнишћа* 4, Темишвар – Ниш, 2018, 309–322.
- Сикимић, Биљана. „Станчево: наративи о раду и сиромаштву“. *Исходнишћа* 5, Темишвар – Ниш, 2019, 403–424.

- Сикимић, Биљана. „Пољадија: живот у пограничју.“ *Исходошњџа* 6, Темишвар – Ниш, 2020, 381–397.
- Трубарац Матић, Ђорђина. „Елементи култа предака у славским обичајима Срба из клисурских села румунског Баната (Белобрешка, Дивич, Стара Молдава)“. *Исходошњџа* 4, Темишвар – Ниш, 2018, 373–383.
- Трубарац Матић, Ђорђина. „Славски обичаји у румунском Поморишју (Чанад, Фенлак) и Банатској Црној Гори (Краљевац): резултати теренског рада обављеног у јулу 2018. године, *Исходошњџа* 5, Темишвар – Ниш, 2019, 465–474.
- Тубић, Драган. „Библиографија „Темишварског зборника“, бројеви 1–10“. *Темишварски зборник* 11, 2019, 243–265.
- Бирковић, Светлана. „Истраживања српских заједница у жупанији Арад у Румунији: антрополошколингвистичка анализа наратива о прављењу чеснице“. *Исходошњџа* 1, Темишвар – Ниш, 2015, 455–472.
- Бирковић, Светлана. „Настава на српском језику у Поморишју данас“. *Исходошњџа* 3, Ниш – Темишвар, 2017, 519–536.
- Бирковић, Светлана. „Употреба гестова у наразији: сећање на гајење и прераду конопље у Белобрешки (Румунији)“. *Исходошњџа* 4, Темишвар – Ниш, 2018, 385–400.
- Бирковић, Светлана. „Истраживач и саговорник у кадру. Тактилни гестови и њихова функција у теренском антрополошко-лингвистичком интервјуу“. *Исходошњџа* 5, Темишвар – Ниш, 2019, 475–492.
- Цветковић Теофиловић, Ирена. „Прилог познавању лексике обичаја крштења код Срба у Банатској Клисури“. *Исходошњџа* 6, Темишвар – Ниш, 2020, 349–370.
- Чоботин, Благоје. „Елементи традицијске културе Срба у селима у долини Мориша: годишњи циклус“. *Исходошњџа* 4, Темишвар – Ниш, 2018, 401–411.
- Чоботин, Благоје. „Посмртни ритуали за покој душа уснулих код Срба у Кетфељу – Румунија“. *Исходошњџа* 5, Темишвар – Ниш, 2019, 527–530.
- Чоботин, Благоје. „Свадебни обичаји код поморишких Срба“. *Исходошњџа* 6, Темишвар – Ниш, 2020, 371–379.
- Ćirković, Svetlana. „Tradiția vie a sârbilor din județul Arad: cesnița (česnica)“. Elena Rodica Colta (coord.). *Populații și Patrimoniul Imaterial Euroregional. De la stratul cultural profund la tradiții vii*. București: Centrul Cultural Județean Arad. Editura Etnologică, 2015, 148–176.
- Ćirković, Svetlana. „Food as intangible cultural heritage – the *česnica* among Serbs in Romania“. *Porta Balkanica* VIII, volume 1, 2016, 29–42.
- Laihonen, Peteri. *Language ideologies in the Romanian Banat. Analysis of interviews and academic writings among the Hungarians and Germans*, Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2009.
- Sikimić, Biljana. „Obiceiurile legate de tăierea porcilor la sârbi de pe Valea Mureșului (Pomorije). Cercetări de teren contemporane“. *Populații și patrimoniul imaterial euroregional. De la stratul cultural profund la tradiții vii* (E. R. Colta, coord.), București: Editura etnologică 2015, 119–147.

Biljana Sikimić

ETHNOLINGUISTICS, LINGUISTIC ANTHROPOLOGY AND
FIELDWORK EXPERIENCES IN THE RESEARCH OF SERBIAN
LANGUAGE AND TRADITIONAL CULTURE IN ROMANIA

S u m m a r y

The article summarizes the results of the work on language documentation within the team field research conducted in the period 2016–2019 and organized by the Center for Scientific Research and Culture of Serbs in Romania at the Association of Serbs in Romania. The results of other, prior fieldwork of Serbs and the Serbian language in Banat, Romania, conducted by researchers from various disciplines and coming from different scientific centers in Serbia during the last twenty years, are also assessed as a broader scientific context. Possibilities for adequate archiving, presentation and scientific elaboration of field material from the point of view of anthropological linguistics and sociolinguistics are proposed.

Keywords: Serbs in Romania, fieldwork, language documentation, anthropological linguistics, sociolinguistics